

2012-2016-YILLARDA O'ZBEKISTONDA TELEVIDENIYANING AHOLI IJTIMOIIY SIYOSIY HAYOTIDAGI O'RNI

UBS Universiteti magistranti

Bobirjon To'ychiyev

Anontasiya: Ushbu maqolada 2012-2016-yillarda O'zbekistonda televideniyaning aholi ijtimoiy siyosiy hayotida tutgan o'rni yangicha rivojlanishi yutuq va kamchiliklari hamda ijobiy tomonlari haqida ma'lumot beriladi.

Kalit so'zlar: Senzura, telekanallar, Prezident qarorlari, Uz-digital tv, cheklovlar, Navro'z bayramlari

Asosiy qism

O'zbekiston mustaqillikka erishganidan so'ng jamiyat hayotining barcha jabhalarida tub o'zgarishlar yuz berdi. Xususan, ommaviy axborot vositalari, jumladan televideniya tizimi ham ijtimoiy-siyosiy hayotning muhim tarkibiy qismiga aylandi. Televideniya nafaqat axborot yetkazish vositasi, balki aholi ongini shakllantirish, jamoatchilik fikrini yo'naltirish va davlat siyosatini targ'ib qilishda muhim rol o'ynab kelmoqda 2012–2016-yillar O'zbekiston taraqqiyotida alohida bosqich sifatida e'tirof etiladi. Ushbu davrda mamlakatda siyosiy barqarorlikni mustahkamlash, ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish hamda fuqarolik jamiyatini rivojlantirishga qaratilgan keng ko'lamli chora-tadbirlar amalga oshirildi. Bu jarayonlarda televideniyaning o'rni beqiyos bo'lib, u aholi o'rtasida davlat siyosatini tushuntirish, milliy qadriyatlarni targ'ib qilish hamda dolzarb ijtimoiy masalalarni yoritishda asosiy platformalardan biri sifatida xizmat qildi. Shuningdek, ushbu davrda televideniya orqali milliy g'oya va mafkurani targ'ib qilish, yoshlarni

vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, milliy qadriyatlarni asrab-avaylash va rivojlantirishga alohida e'tibor qaratildi. Turli ijtimoiy-siyosiy, ma'naviy-ma'rifiy ko'rsatuvlar, tahliliy dasturlar va axborot relizlari orqali aholi ongiga muayyan g'oyalar singdirildi hamda jamoatchilik fikri shakllantirildi. Bu esa televideniyaning nafaqat axborot beruvchi, balki tarbiyaviy va ideologik vosita sifatidagi ahamiyatini yanada oshirdi. Bundan tashqari, 2012–2016-yillarda televideniya tizimida texnologik yangilanishlar ham kuzatildi. Raqamli televideniya o'tish jarayonlari bosqichma-bosqich amalga oshirilib, efir sifati yaxshilandi, yangi telekanallar tashkil etildi va mavjudlari faoliyati takomillashtirildi. Bu esa aholining axborotga bo'lgan ehtiyojini yanada to'liq qondirish, turli mavzulardagi kontentni kengaytirish va axborot xilma-xilligini ta'minlash imkonini berdi. Shu bilan birga, televideniya orqali uzatilayotgan axborotlarning mazmuni, ularning haqqoniyligi va xolisligi masalalari ham dolzarb ahamiyat kasb etdi. Chunki ommaviy axborot vositalari, xususan televideniya, jamoatchilik fikrini shakllantirishda katta kuchga ega bo'lib, uning faoliyati jamiyatdagi ijtimoiy-siyosiy barqarorlikka bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu bois, televideniya faoliyatini ilmiy jihatdan tahlil qilish, uning ijtimoiy va siyosiy jarayonlarga ta'sirini o'rganish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 17-apreldagi PQ-1741-son "O'zbekiston Respublikasida raqamli teleeshittirishga o'tishning texnik va texnologik Davlat dasturi haqida"gi Qarori qabul qilindi. Ushbu Qaror bilan O'zbekiston Respublikasida raqamli teleeshittirishga o'tishning texnik va texnologik Davlat dasturi tasdiqlangan bo'lib, bu dastur: raqamli teleeshittirish borasidagi huquqiy-me'yoriy bazani takomillashtirishni, 2017-yil oxirigacha aholiga raqamli teleko'rsatuv xizmatlaridan keng foydalanish imkoniyatlarini taqdim etadigan raqamli teleeshittirishga respublikada ikki bosqich bilan o'tishni (2012-2015-yillar 1-bosqich, 2016-2017-yillar 2-bosqich), analog teleeshittirishlarni bosqichma-bosqich raqamli eshittirishga o'tkazish orqali

yer ustki raqamli televizion eshittirishlarni modernizatsiya qilish va kelgusida yanada rivojlantirishni, yangi xizmat turlarini, shuningdek interfaol va mobil teleuzatishni tadbiq etishni, mahalliy ishlab chiqarishni rivojlantirish va aholini raqamli teleeshittirish signallarini qabul qiluvchi zamonaviy uskunalar bilan ta'minlash va hokazolarni nazarda tutadi. Toshkent shahri, Buxoro, Samarqand, Xorazm, Andijon, Qashqadaryo viloyatlari va Qoraqalpog'iston Respublikasida o'rnatilgan raqamli uzatgichlar qatorida 2012-yil Navoiy, Surxondaryo, Sirdaryo va Farg'ona viloyatlarida ham raqamli televizion uzatgichlar o'rnatilib ekspluatatsiyasi yo'lga qo'yildi. Shu bilan O'zbekiston Respublikasi aholisining 42 % sifatli raqamli signal bilan ta'minlandi. 2013-yilda mamlakatimiz hududida raqamli teleeshittirishni qamrov doirasini kengaytirish va rivojlantirish ishlari davom ettirildi. Toshkent viloyatidagi Angren RTS va Bekobod RTSlarida, Farg'ona viloyatida So'x RTSda, Xorazm viloyatida Pitnak RTSda va Jizzax viloyatida Qo'ytosh RTSlarida raqamli teleuzatgichlarning kompleksi ishga tushirilishi natijasida O'zbekiston Respublikasida aholini raqamli teleeshittirish bilan ta'minlanishini qamrov doirasi 45 % ga yetdi. Bundan tashqari, birinchi marotaba Toshkent shahrida DVB-T2

yangi formatdagi raqamli teleeshittirish tajriba zonasi tashkil etildi. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qaroriga muvofiq O'zbekiston Respublikasi aholisini 45 %ni qamragan 12 kanalli ijtimoiy raqamli teledasturlar paketiga "Madaniyat va ma'rifat", "Dunyo bo'lab", "Bolajon", "Kinoteatr". "Oilaviy". "Diyor" va "Navo" davlat teledasturlari kiritildi va tarqatilmoqda. Endilikda ushbu ijtimoiy raqamli teledasturlar paketi quyidagi davlat dasturlaridan iborat: "O'zbekiston", "Yoshlar", "Sport", "Toshkent" "Dunyo bo'ylab", "Madaniyat va ma'rifat", "Bolajon", "Kinoteatr", "Navo", "Oilaviy", "Diyor" va "UZ-HD SD format". O'zbekiston Respublikasi Aloqa, axborotlashtirish va telekommunikatsion texnologiyalar davlat qo'mitasining "Viloyatlar televizion dasturlarini ijtimoiy

raqamli teleko`rsatuvlar paketi tarkibiga kiritish haqida”gi farmoyishida berilgan topshiriqlarni amalga oshirish borasida ayni paytda raqamli televizion uzatkichlar o`rnatilgan va ekspluatatsiyaga qo`yilan quyidagi viloyatlarning dasturlari kiritilgan: Xorazm viloyati TRK (Teleradioko`rsatuvlari); Qoraqalpog`iston TRK; Buxoro viloyati TRK; Navoiy viloyati TRK; Qashqadaryo viloyati TRK; Buxoro viloyati TRK; Surxondaryo viloyati TRK; Samarqand viloyati TRK; Jizzax viloyati TRK; Andijon viloyati TRK; Namangan viloyati TRK va Farg`ona viloyati TRKlari. Respublikada raqamli teleeshittirishlarni joriy etish ishlarini davom ettirish maqsadida, 2013-yil 18-noyabrda O`zbekiston Respublikasi Prezidentining “O`zbekiston Respublikasining 2014-yilga mo`ljallangan Investitsiya dasturlari haqida”gi Qarori qabul qilingan. Mazkur Qarorga muvofiq 2014-yilda 2,5 mln AQSh dollariga teng bo`lgan mablag`lar hisobiga Namangan viloyatidagi Nurabad RTS, Farg`ona viloyatidagi Farg`ona RTS va Surxondaryo viloyatidagi Uchqizil RTSlarda raqamli televizion uzatgichlar o`rnatilish va ekspluatatsiyaga kiritish natijasida O`zbekiston Respublikasi aholisining 50 % ni sifatli raqamli signal bilan ta`minlash rejalashtirilgan. Raqamli signallarni uzatish MPEG-4 formatida amalga oshiriladi. Raqamli teleeshittirishlar bo`yicha pullik xizmatlar ko`rsatish “RRTM” DUK ta`sischiligida “UZDIGITAL TV” mas`uliyati cheklangan jamiyat orqali amalga oshirilishi tashkillashtirilgan. 2010-yil 21-iyunda “UZDIGITAL TV” MChJ teleko`rsatuvlarni tarqatish uchun litsenziya olgan bo`lib, hozirda abonendlarni pullik raqamli teleeshittirish tizimiga ulashni amalga oshirmoqda. “UZDIGITAL TV” MChJ xizmatlariga ulanish bo`yicha batafsil ma`lumotlarni www.uzdtv.uz rasmiy saytidan olish mumkin.[¹ 43-44 B] Bu siyosiy, ham mafkuraviy, ham texnik, ham ijtimoiy, ham informatsion-elektron inqilob edi. Tafakkurda inqilob bo`ldi. Televideniye va radio san`ati ishlab

¹ Mamataliyeva Sh. JAMIYAT TARAQQIYOTIDA RADIO VA TELEVIDENIYENI TUTGAN O`RNI” BITIRUV MALAKAVIY ISHI.

chiqarishning, harbiy va aloqa sohalariga, qishloq xo`jaligi va tibbiyot, ilmiy tekshirish va maorif, ma`naviy va maishiy hayot tarzimizga informatsion texnologiyani olib kirdi. Elektron va kompyuter kundalik hayotimizning uzviy bir dasturiga aylandi. Inson unga chambarchas bog`landi. O`z navbatida elektron texnologiya yangi-yangi qirralarni namoyish qilmoqda. Televideniye va radio o`zining reproduktiv funksiyalarini ochmoqda. Biz uni ilg`ashimiz, o`rganishimiz, faoliyatimizda dasturilamal qilishimiz zarur. Bu sohani o`rganishda qator mavzular, elektron inqilobning o`ziga xos tarixi, reproduktiv funksiyalarning boshqa san`at turlariga nisbatan tafovuti mavjud. Bu soha ham o`z navbatida rejissuraga bo`lgan talabni yanada kuchaytirdi. Ko`p seriyali filmlar, televizion filmlar, roman va qissalarning televizion adaptatsiyasi, epik asarlar, ko`p kamerali tasvirga olishlar televideniye tufayli ro`yobga chiqdi. Montaj texnikasi kinoga nisbatan yuksak darajada o`zgarib ketdi. Bundan tashqari, yuqori sifatli televideniya tasvir va ovozni uzatishda video va ovoz ko`rsatgichlarini ixchamlashtirilgan to`lqinga asoslangan raqamli texnologiyalardan foydalaniladi. Oxirgi yillarda qabul qilingan standartlar natijasida O`zbekiston Milliy teleradiokompaniyasida teleradiouzatishning mustahkam, zamonaviy ishlab chiqarish-texnologik bazasi yaratildi. Zamonaviy axborot-kommunikatsion texnologiyalarini qo`llagan holda teleradiodasturlarni tarqatishni qabul qilish va uzatish tizimini rekonstruksiya amalga oshirildi. Ishlab chiqarish va teleradiodasturlarini shakllantirish jarayonida zamonaviy raqamli uskunar va mediatexnologiyalar qo`llanilmoqda. Yuqori sifatli teledasturlarni ishlab chiqarish imkoniyatlarni beradigan zamonaviy raqamli texnika va texnologiyalari bilan jihozlangan O`zbekiston MTRK Mediamarkazini qurilishi yakunlandi.

Istiqlol yillarida tizimda olib borilgan islohotlar natijasida O`zbekiston milliy teleradiokompaniyasi o`z tele va radiokanallari to`lqinining tarqalishi bo`yicha respublika hududini 100% qoplagan mamlakatdagi yagona teleradio dasturlar uzatuvchi tashkilotga aylandi. Xususan, 2015-yil oxiriga kelib

tizimdagi tele va radiokanallar tomonidan bir kunda efirga uzatilayotgan teledasturlar hajmi 520 soatga, radiodasturlar hajmi 201 soatga yetkazildi. Ushbu dasturlar o'zbek, qoraqalpoq, rus, ingliz, qozoq, tojik, qirg'iz, qrim-tatar, uyg'ur kabi jami 15 millat tilida tayyorlanadi. Dunyodagi eng yangi texnologiyalarning joriy etilishi natijasida telekommunikatsiyalarning jadal sur'atda rivojlanib borayotgani an'anaviy televizion ko'rsatuvlardan yangi, yanada sifatli bo'lgan Yer usti raqamli efir teleko'rsatuvlariga o'tish imkoniyatini yaratdi. O'zbekiston televideniyesida ish jarayonini ko'p yillar mobaynida kuzatgan, zuvalasi faqat televideniye uchun yo'g'rilgan Qo'zjon Hakimov to'g'ridan to'g'ri olib berilgan ko'rsatuvlarni tomoshabinga yetkazishda yuksak mahorat egasi bo'lgan. «Mustaqillik bayrami»ni, «Navro'z» tadbirlarini, «Sharq taronalari»ni, sport universiadalarini tomoshabinga uzatishda unda alohida ilhom jo'shib turardi. Pultda o'tirganda ham o'zgacha holat kasb etardi. Qarshisida turgan 8–10 ta tasvirdan boshqa hech narsani ko'rmasdi. O'sha tasvirlardan haqiqiy televizion asarni ijod qilardi. Maydonda kechayotgan tomoshadan, uning rejissori o'ylagan rejalaridan ustunroq bo'lgan go'zal manzaralar, urg'u berilgan kadrlar, kutilmagan holatlarni ilg'ab olganini tomosha qilardik.[² 25-28 B]

O'zbekistonda davlat telekanallarida uzoq vaqt davomida qandaydir senzura va davlat tomonidan belgilangan tizim asosida ish olib borish ko'rsatuvlar tayyorlashda yo davlat tomonidan yoki teleradio kompaniya tomonidan cheklovlar kiritilar edi

2012–2016 yillar davomida O'zbekiston televideniyesida senzura va turli cheklovlar mavjud bo'lgan — hatto qonunan OAV mustaqil deb e'lon qilingan bo'lsa ham 2012–2016 yillarda asosiy telekanallar:

- davlatga tegishli yoki davlat ta'sirida bo'lgan

² M. MAXAMMETOV, SH. ATAMURADOVA "TELEVIDENIYE VA RADIO REJISSURASI" (NISO POLIGRAF) T. 2017

- tahririy siyosati yuqoridan belgilangan

Natijada:

- siyosiy tanqid deyarli yo‘q edi.
- hukumat faoliyati asosan ijobiy yoritilgan.

Norasmiy (yashirin) senzura

Rasmiy senzura bo‘lmasa ham, quyidagilar keng tarqalgan edi:

- jurnalistlar o‘z-o‘zini senzura qilgan (muammoli mavzularni yoritmaslik)
- efirga chiqishdan oldin materiallar tekshiruvdan o‘tgan
- ayrim mavzular (muxolifat, noroziliklar, korrupsiya) cheklangan.

Xorijiy va mustaqil OAVga cheklovlar

- Ba’zi xalqaro OAV (masalan, Radio Free Europe/Radio Liberty, BBC Uzbek) faoliyati cheklangan yoki bosim ostida bo‘lgan
- Ularning materiallari mahalliy televideniya deyarli ko‘rsatilmagan

5. Internet va media nazorati

Bu davrda:

- internet ham qisman nazorat qilingan
- mustaqil axborot manbalariga kirish cheklangan bo‘lgan

Qonunan senzura yo‘q deb belgilangan bo‘lsa-da, 2012–2016 yillarda O‘zbekiston televideniyesida: kuchli davlat nazorati , norasmiy senzura , tahririy cheklovlar amalda mavjud bo‘lgan.

Radio va televideniyaning aholiga ta'siri siyosiy va ma'naviy qadriyatlarning targ'ibi bilan birgalikda amalga oshadi. Uning darajasi esa har bir davlatning xarakteri, targ'ibot va ta'sir ko'rsatish uslubiga bog'liq. Rivojlanayotgan mamlakatlarda davlatning ma'lum sohadagi siyosatining televideniye targ'ibotchisi hisoblanadi. Aholining o'zgarib borayotgan hayotga va olamga moslashtirib borish bu asosiy ijtimoiy-pedagogik vazifadir. Bu sohada ish olib boruvchi jurnalist birinchidan ishontirmoqchi bo'lgan aholining real psixologiyasini, ularning qadriyatlari haqidagi tasavvurga ega bo'lishi lozim. Ikkinchidan, ijtimoiy fikrni o'zgartirishga qaratilgan yo'nalishni aniq anglab yetishi lozim. Muhimi shuki, jurnalist targ'ibot chog'ida g'oyalarni hech qachon «bizniki» va «begona»larga bo'lishi mumkin emas. Chunki bu yerda uning ijtimoiy-pedagogik va birlashtiruvchi vazifalari talabi darajasida yondashish zarur. Ma'lumki, hududiy televideniye umumdavlat televideniyesidan ko'ra o'z auditoriyasiga ta'sir qilishi kuchliroqdir. Inson va hayot sirilarini bilishi, aql va topqirlikka ega bo'lishi, sabrli, kamtarin va o'ziga ishonishi kerak va asosiysi kollektivda ishlay olishi lozim. O'zbekiston Respublikasi birinchi Prezidenti I.A.Karimov tomonidan milliy televideniye va radio sohasiga oid amalga oshirilgan islohotlar mazmuni-mohiyati, teleradioga oid munosabatlarni yanada takomillashtirish masalalariga bag'ishlangan asarlarida bayon etilgan fikrlar, chiqarilgan normativ hujjatlar, Ko'zlangan maqsadga erishish, belgilangan vazifalarni muvaffaqiyatli hal etishni ta'minlash maqsadida milliylik va umuminsoniylikning birligi tamoyillari hamda analiz va sintez, umumlashtirish, tarixiylik va mantiqiylikning birligi kabi usullarga tayanildi.

Xulosa.

2012–2016 yillarda O'zbekiston televideniyesi faoliyatiga umumiy xulosa qilib aytganda, u qonunan mustaqil deb e'lon qilingan bo'lsa-da, amalda davlat

nazorati ostida ishlagan va erkin axborot maydoni cheklangan davr sifatida tavsiflanadi.

Bu davrni quyidagicha umumlashtirish mumkin Umumiy xulosa Davlatga qaram tizim Telekanallarning aksariyati davlat yoki davlatga yaqin tuzilmalar nazoratida bo'lgan. Tahririy siyosat mustaqil shakllanmagan. Senzura va o'z-o'zini senzura: Rasmiy senzura taqiqlangan bo'lsa ham, amalda materiallar nazoratdan o'tgan, jurnalistlar esa xavfli mavzulardan qochgan. Biryozlama axborot: Yangiliklar asosan ijobiy ruhda, hukumat faoliyatini qo'llab-quvvatlovchi tarzda yoritilgan. Tanqidiy yoki muqobil fikrlar deyarli berilmagan. Cheklangan mavzular doirasi: Siyosiy muxolifat, noroziliklar, korrupsiya kabi mavzular efirda ochiq muhokama qilinmagan. Xalqaro va mustaqil OAVdan uzilish: Tashqi axborot oqimi cheklangan, mahalliy auditoriya ko'proq ichki, nazorat qilinadigan kontent bilan cheklangan. Yakuniy baho Bu davr televideniyesi Axborot berishdan ko'ra ko'proq rasmiy pozitsiyani yetkazuvchi va ijtimoiy-siyosiy barqarorlikni targ'ib qiluvchi vosita bo'lgan. Umumiy tavsiya Televideniye rivojlantirish uchun eng muhim yo'l

uni davlat propagandasidan jamoatchilik manfaatlariga xizmat qiluvchi, ochiq va ishonchli axborot manbaiga aylantirishdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mamataliyeva Sh. JAMIYAT TARAQQIYOTIDA RADIO VA TELEVIDENIYENI

TUTGAN O'RNI" BITIRUV MALAKAVIY ISHI.

2. M. MAXAMMETOV, SH. ATAMURADOVA " TELEVIDENIYE VA RADIO REJISSURASI" (NISO POLIGRAF) T. 2017

